

проф. Р. Гром'яка; упорядник і післямова Л. Гром'як]. – Тернопіль : Збруч, 1999. – С. 783 – 828.

7. Ільницький М. Між двох світових, літературний процес 20-х рр. у Західній Україні / Микола Ільницький // Дзвін. – 2005. – № 2. – С. 123 – 137.

8. Коструба Т. Що таке «католицька література». Огляд української літератури в 1918-1938 рр. / Теофіл Коструба // Життя і Слово. Квартальник для релігії й культури. – Ватерфорд, 1948. – Ч. 1-2. – С. 55 – 68; 115 – 126, Ч. 3-4. – С. 238 – 250.

9. Лужницький Г. Історичні основи українського католицизму / Григор Лужницький // Логос. Богословський кварталник. – 1954. – Т. 5, кн. 3, липень-вересень. – С. 196 – 202.

10. Мельник В., о. (Василь Лімниченко). Релігія і життя (поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / Василь Мельник / [за заг. ред. проф. Р. Гром'яка; упорядник і післямова Л. Гром'як]. – Тернопіль : Збруч, 1999. – 830 с.

11. Пазуняк Н. Художня проза Григора Лужницького-Полянича / Наталія Пазуняк // Записки НТШ : збірник праць і матеріалів на пошану Григорія Лужницького (1903 – 1990). – Львів, 1996. – Т. ССХІІ. Філологічна секція. – С. 256 – 264.

12. Романенчук Б. Західноукраїнська література між двома світовими війнами : 1919-1941 роки / Богдан Романенчук // Записки НТШ : збірник праць і матеріалів на пошану Григорія Лужницького. – Львів-Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1996. – Т. ССХІІ. – С. 232 – 255.

13. Семчук С., о. Метеори : Поезії / Степан Семчук. – Прага – Львів, 1924. – 38 с.

УДК 821.111.09(092)

Юлія ДЯКІВ,
м. Дрогобич

ХАРАКТЕР РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ БЕРНАРДА ШОУ В ОЦІНКАХ АНГЛОМОВНИХ КРИТИКІВ

Стаття присвячена висвітленню специфіки реценції творчості Бернарда Шоу. З цією метою проаналізовано інтерпретаційні підходи представників англomовної критики.

Ключові слова: творчість Бернарда Шоу, драма, реценція, інтерпретація тексту.

Dyakiv J. The specific character of the reception of Bernard Shaw's work in the appraisals of the English-speaking literary critics

The article deals with the defining of the reception specifics of Bernard Shaw's work. The interpretative methods of approaching in the English-speaking criticism have been analyzed with that end in view.

Key words: Bernard Shaw's work, drama, reception, text interpretation.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням українського літературознавства останніх десятиліть стало переосмислення культурного надбання не тільки світової художньо-естетичної думки, але й передусім нове розуміння процесу взаємодії національних літератур. Методи, що ґрунтуються на вивченні контактено-генетичних зв'язків і типологічних особливостей у їхній органічній єдності, виявляють універсальні спільності та національні відмінності, загальні закономірності в розвитку естетичних явищ та їхню художню своєрідність. Англійська драматургія другої половини ХІХ століття – першої половини ХХ століття з погляду функціонування в ній протилежних типів художнього мислення, відмінних систем і засобів поезики – явище неоднозначне. Чільне місце в англійському літературному процесі посів Бернард Шоу (1856 – 1950). Його творча спадщина характеризується різноаспектністю і поліваріантністю, що й досі відкриває можливості для її дослідження у різних літературознавчих вимірах. Звідси – актуальність вивчення системи драматичного конфлікту у п'єсах Б. Шоу.

Аналіз досліджень. В українському літературознавстві відсутні спроби аналізу моделей художнього мислення драматурга з проекцією на дослідження системи драматичного конфлікту у його творах. Тією чи іншою мірою це питання розкрито у працях таких авторів, як Н. Бідненко, Є. Васильєв, О. Волосюк, Л. Гаращук, В. Гладишев, В. Грицютенко, Н. Жлуктенко, М. Зимомря, Т. Івашина, П. Летнянчин, С. Макушева, І. Мойсеїв, В. Назарець, С. Нестерук, О. Ніколенко, М. Павлов, О. Пронкевич, Г. Ступницька, Є. Черноземова, Н. Шахова. Водночас, системний аналіз особливостей художньої структури п'єс Б. Шоу з проекцією на з'ясування сутності драматичного конфлікту не став предметом спеціального наукового дослідження.

Мета статті полягає у виявленні ролі Б. Шоу як визначного драматурга та критика на основі аналізу праць англійських літературознавців.

Виклад основного матеріалу. В англійському культурному просторі творчість Б. Шоу отримала загальне визнання. Його п'єси досі належать до головних театральних постановок. Водночас низка авторитетних критиків (Е. Б. Адамс, Е. Бентлі, Н. Грін, Л. Кроненберг, А. Найджел) констатує значну недооцінку позиції Б. Шоу у літературному та культурному дискурсі ХХ ст. За спостереженням Ніколаса Гріна, тут ідеться, у першу чергу, про відсутність належного критичного аналізу його спадщини [8, 12]. При цьому визначальним у цьому плані є не кількісний, а якісний показник вивчення художньої світобудови Б. Шоу. Як слушно підкреслив відомий американський літературознавець, драматург і перекладач Ерік Бентлі, «про Шоу написано суттєво більше, ніж

про Джеймса або будь-якого іншого сучасного письменника, однак годі знайти бодай кілька десятків студій на рівні об'ємних оглядів творчості Джеймса чи Кафки» [2, IX].

У цьому контексті заслуговують на увагу також слова Луїса Кроненбергера (1904–1980): «Загадка Шоу полягає в тому, що він майже не обговорюється сучасними критиками. Розмаїті есеї, що присвячені йому, написані шанувальниками його біографії та особистості, а не творчості» [6, 236]. До таких прихильників письма ірландського автора Л. Кроненберг відносить Ф. Р. Лівіса (1895–1978), Р. П. Блекмура (1904–1965), Дж. К. Ренсома (1888–1974), Дж. О. А. Тейта (1899–1979), А. А. Вінтерса (1900–1968), Л. Тріллінга (1905–1975). Це зумовило той факт, що домінуючими в аналізі драматургії Б. Шоу тривалий час були біографічний та психоаналітичний підходи.

Увиразнені підходи спричинили певною мірою маргіналізацію ролі Б. Шоу як культурного критика. У цьому зв'язку варто виокремити панорамні біографії Б. Шоу з-під пера Арчібальда Гендерсона [10; 11; 12], Френка Гарріса [9], Джона Ірвіна [5], Гескетта Пірсона [17], Майкла Голройда [14]. Істотним недоліком їхніх праць було безпосереднє втручання Б. Шоу у текст біографій, зокрема, А. Гендерсона, Г. Пірсона, Ф. Гарріса [7, 59–69]. Відтак інтерпретація таких естетичних аспектів його п'єс, як емоційна насиченість, зображення жіночих образів, інтимні взаємини, конфлікти, опиралася переважно на основі життєпису письменника, його звірянь про родину, дитинство.

Аналогічна рецепція призводить до редукованого та спрощеного трактування художньої якості драм Б. Шоу. Прикладом такого сприйняття може послужити дослідження «Бернард Шоу. Пошук кохання: 1856–1898» («The Search for Love: 1856–1898», 1988) М. Голройда. Досягнення драматурга як видатного критика і реформатора, його погляди на моральні, філософські та релігійні питання, – усе це розглядається у названій студії крізь призму увиразнення основних емоційних проблем і поневірянь Б. Шоу. Таким чином, має місце недооцінка мистецьких устремлінь автора, який свідомо кинув виклик усталеним культурним інституціям і цінностям.

Розповідь М. Голройда про Б. Шоу опирається на повторюваних маніпуляціях фактами й спотворенням правдивої інформації [14, 43]. Аналогічною за звучанням є біографічна та психоаналітична інтерпретація Арнольда Сілве п'єси «Пігмаліон» під назвою «Бернард Шоу: бік темряви» («Bernard Shaw: The Darker side», 1982). Сутність драматичного конфлікту тут теж зводиться до висвітлення особистої історії творця [18, 199 – 208].

Як показав аналіз, найменш доцільним у прочитанні текстів Б. Шоу виявився формалістичний підхід представників «практичного критицизму» («practical criticism»), що набув поширення завдяки Айвору Армстронгу Річардсу (1893–1979). Показова позиція такого характеру належить засновникові британського культурного матеріалізму Реймонду Вілліамсу (1921–1988). Розділи, присвячені доробку Б. Шоу, Р. Вілліамс включив до монографій «Драма від Ібсена до Еліота» («Drama from Ibsen to Eliot», 1952) та «Драма від Ібсена до Брехта» («Drama from Ibsen to Brecht», 1968). Учений осмислив особливості тексту на рівні «герметично замкнутої цілості» [19, 328]. Селективність підступу проступає, зокрема, у кількісному виказуванні реципієнтові тих фрагментів драм, які Р. Вілліамс вважає «неадекватними у розкритті емоцій» [21, 256]. У такому ключі він проаналізував деконтекстуалізовані уривки з п'єс «Кандіда» («Candida») та «Свята Іоанна» («St. Joan»). Примітно, що у розділі «Театр як політичний форум» його книжки «Політичне життя модернізму» («Politics of Modernism», 1989) взагалі відсутня характеристика творчих пошуків Б. Шоу. Р. Вілліамс подав читачеві аргументацію, що його драмам ідей «не вистачає головного стрижня формальної інновації» [22, 91].

У драмах Б. Шоу низка критиків неправомірно підкреслює недостатній рівень психологічної та емоційної проникливості. Приміром, у монографії «Міфології» («Mythologies», 1969) Вільям Батлер Єйтс (1865 – 1939) акцентував на непоетичності як ознаки п'єс Б. Шоу [23, 331]. Лауреат Нобелівської премії з літератури за 1923 рік заперечує тезу Б. Шоу про трактування письменства як засобу соціальної критики. В. Б. Єйтс переконаний: функція мистецтва полягає у розважанні реципієнтів; тому він вважає твори Б. Шоу поверхневими. Це дає підстави дійти висновку: упередженість критиків щодо драматургії Б. Шоу переважно пояснюється її високою соціологічною спрямованістю. Художні протиріччя драматурга – це не тільки зважена стратегія культурної реформи, але й свідома спроба автора наблизитися до теорії деконструкції. Йдеться про приховане спрямування обробки універсальних проблем, що позначилося і на жанрових трансформаціях драм Б. Шоу.

На особливу увагу заслуговують дослідження про творчість Б. Шоу, в яких застосовано сучасні літературні теорії. У цьому контексті варто передусім виокремити студію «Шоу: стиль і людина» («Shaw: the style and the Man», 1962) Річарда Оманна. В його монографії міститься аналіз творів Б. Шоу крізь призму лінгвістичного структуралізму. Гіперболічна мова служила драматургові, за переконанням Р. Оманна, для створення своєї позиції «критика речей, як вони є» [16, 74]. Суголосні твердження проступають у праці «Деконструкція як захист диявола: альтернатива

Шоу» («Deconstruction as Devil's Advocacy: A Shavian Alternative», 1986) Річарда Дітріха. Тут зазначено, що Б. Шоу посідав «інстинктивне опанування сучасними лінгвістичними теоріями» і «практикував ранні форми деконструкції» [4, 434]. Р. Дітріх однозначно пов'язав характерні ознаки парадоксів і лінгвістичні інверсії Б. Шоу з деконструкцією. Попри те, що учений сконцентровувався головню на мові критичного доробку драматурга, у названій роботі мають місце змістовні спостереження для розвитку новітніх інтерпретацій драматичних форм Б. Шоу, а також для осмислення його ролі як культурного критика.

Звідси – аргументовані заклики до ґрунтового перепрочитання («re-reading») набутку Б. Шоу. Так, у дослідженні «Критичний коментар творів «Зброя й людина» та «Пігмаліон» Б. Шоу» («A Critical Commentary on Bernard Shaw's «Arms and the Man» and «Pygmalion») Александр Найджел аргументовано зауважив: «Він (Б. Шоу – Ю. Д.) несе відповідальність за повернення на сцену поважності й цілеспрямованості, чого в Англії бракувало відтоді, коли були зачинені театри у 1642 році унаслідок громадянської війни. Тим не менш, критик, який говорить, що Бернард Шоу є великим драматургом, не може так стверджувати тільки тому, що так прийнято... І донині існують гранично конфронтуючі думки щодо кожного аспекту творчості Шоу, не тільки про сенс і значення його п'єс, але й про усі його досягнення як людини й драматурга» [15, 8]. Ще більш однозначною є характеристика цього процесу у статті «Огляд Шоу: забуті п'єси» («Shaw Review: the Neglected Plays») Елсі Б. Адамс. Критик наголосила на тому, що Бернардові Шоу «нерідко відводиться скромніша роль, аніж Ґренвіллеві Баркеру та Артурові Пінеро» [1, 54]. Однак, застосовані критичні підходи до трактування художньої манери Б. Шоу загалом відіграли присутню роль в осмисленні його мистецького феномена.

Висновки. Відсутність в Англії видатних майстрів слова, які б творили у ХІХ ст. для театральної сцени, призвела до гальмівних процесів у розвитку драматичного письма загалом. Незважаючи на помітні успіхи, досягнуті у поезії та художній прозі, відкидання великими поетами й прозаїками (Вільям Вордсворт, Вільям Блейк, Семюел Тейлор Колрідж, Роберт Сауті, Персі Біші Шеллі, Вальтер Скотт, Чарлз Діккенс) шляхів пошуку своїх реципієнтів завдяки сценічним творам, сигналізувала певну ізоляцію талановитих письменників. На це вказав, зокрема, Майкл Бут у студії «Англійська мелодрама» («English Melodrama», 1965). «У жодному з періодів англійської літератури не було так, аби видатні поетаті були настільки віддаленими від сцени» [3, 47]. Цей контраст стає особливо зримим у порівнянні з досягненнями в англійській літературі ХVІІІ ст. Адже такі драматурги, як Еддісон, Стіл, Ґей, Філдінг, Ґолдсміт,

рівною мірою активно працювали у прозових і поетичних жанрах. Натомість жоден романіст чи поет ХІХ ст. не здобув визнання у драматургії. Це дало підстави авторитетному критикові Ернесту Ватсону дійти висновку про «недраматичний характер епохи» [20, 147].

На зламі ХІХ та ХХ століть домінантна роль поступово почала відводитись у театральному мистецтві не стільки показу особистісних якостей дійових осіб та їхніх стосунків, як передусім висвітленню на сцені полівимірних ідейних переконань, а відтак – відображенню дискурсивної дійсності. Така трансформація способів комбінування вербальних засобів для відтворення моделі світу не відбувалася без ускладнень, оскільки мала місце усталена залежність критичного сприйняття від суб'єктивних уподобань глядача-реципієнта. Сутність цієї ситуації належним чином ілюструють слова англійського критика В. Л. Кортні, що містяться у літературному часописі «Атенеум» від 1896 року: «У театрі повинна бути дешиця психологічного аналізу, але не забагато; дешиця насмішки над соціальними звичаями, але останні мають неодмінно домінувати; не потрібно забагато логіки, але обов'язково мають бути романтика та сентименти» [13, 13–14]. У цей період з'явилася нова драма. Вона увібрала в себе якісні зміни, характерні для мистецького модернізму. Структурних трансформацій зазнала дія, яка в п'єсах Оскара Уайлда (1854–1900), Джона Голсуорсі (1867–1933), Вільяма Сомерсета Моєма (1874–1965) не зводилася винятково до відкритих протистоянь, напруженої інтриги, зовнішнього динамізму. Натомість драматична дія більшою мірою переноситься у внутрішній світ героїв. Її означають атмосфера, сутички ідей, почуття, психологічні перипетії. Таким чином, суспільно-історичні виклики висували нові вимоги до митців, які прагнули розбурхати свідомість свого адресата, стимулювати його до осмислення реалій. Це, у свою чергу, зумовило закріплення у п'єсі нових типів драматичних конфліктів. Завдяки цьому генологічна парадигма драматургічної системи набула розширення у соціальній та інтелектуальній драмі – «драмі ідей». Її подвижником в англійській драматургії став Джордж Бернард Шоу (1856–1950), якому вдалося завдяки активній суспільній позиції закласти основи для розвитку її акцентовано політичних форм у ХХ ст. Сутністю цих перетворень була стилістична та тематична трансформація драми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adams E. B. Bernard Shaw and the Aesthetes / Elsie Bonita Adams. – Columbus : Ohio State University Press, 1971. – 193 p.
2. Bentley E. Bernard Shaw / Eric Bentley. – London : Methuen, 1947. – 242 p.
3. Booth M. R. English Melodrama / Michael R. Booth. – London : Herbert Jenkins, 1965. – 223 p.

4. Dietrich F. R. *Deconstruction As Devil's Advocacy: A Shavian Alternative* / Richard F. Dietrich // *Modern Drama* 29 (3). – 1986. – P. 431 – 451.
5. Ervine St. J. *Bernard Shaw : His Life, Works and Friends* / St. John Ervine. – London : Constable, 1956. – 628 p.
6. *George Bernard Shaw: a critical survey* / [edited by Louis Kronenberger]. – Cleveland, New York : The World, 1953. – 262 p.
7. *Grahan P. Shaw Shadows: Rereading the Text of Bernard Shaw* / Peter Grahan. – Gainesville : University Press of Florida, 2004. – 316 p.
8. Grene N. *Bernard Shaw : A Critical View* / Nicholas Grene. – London : Macmillan, 1984. – 173 p.
9. Harris F. *Bernard Shaw : An Unauthorized Biography Based on First hand* / Frank Harris. – Hamburg : O. Enoch, 1932. – 317 p.
10. Henderson A. *Bernard Shaw: Playboy and Prophet* / Archibald Henderson. – New York : Appleton & Co., 1932. – 871 p.
11. Henderson A. *George Bernard Shaw, his life and works : a critical biography* / Archibald Henderson. – London. Stewart & Kidd, 1911. – 523 p.
12. Henderson A. *George Bernard Shaw : man of the century* / Archibald Henderson. – New York : Appleton-Century-Crofts, 1956. – 969 p.
13. *Henrik Ibsen: the critical heritage* / [edited by Michael Egan]. – London-Boston : Routledge and K. Paul, 1972. – 506 p.
14. Holroyd M. *Bernard Shaw. Vol. I : The Search for Love : 1856–1898* / Michael Holroyd. – London : Chatto and Windus, 1988. – 486 p.
15. Nigel A. *A Critical Commentary on Bernard Shaw's «Arms and the Man» and «Pygmalion»* / Nigel Alexander. – London : Macmillan, 1968. – 85 p.
16. Ohmann R. H. *Shaw : The Style And The Man* / Richard H. Ohmann. – Middletown & Conn : Wesleyan U P., 1962. – 200 p.
17. Pearson H. *George Bernard Shaw : his life and personality* / Hesketh Pearson. – New York : Atheneum, 1963. – 480 p.
18. Silver A. *Bernard Shaw : The Darker Side* / Arnold Silver. – Stanford : Stanford UP, 1982. – 353 p.
19. Volkmann L. *Reconstructing a Useable Past : The New Historicism and History* / Laurenz Volkmann // *Why Literature Matters : Theories and Functions of Literature* ; [ed. by Rüdiger Ahrens, Laurenz Volkmann]. – Heidelberg : Winter, 1996. – P. 325 – 344.
20. Watson E. B. *Sheridan to Robertson : A study of the Ninetieth Century* / Ernest Bradlee Watson. – London : Harvard U P., 1926. – 485 p.
21. Williams R. *Drama from Ibsen to Brecht* / Raymond Williams. – London : Hogarth Press, 1968. – 352 p.
22. Williams R. *The Politics of Materialism : Against the New Conformists* / Raymond Williams. – London –New York : Verso, 1989. – 208 p.
23. Yeats W. B. *Mythologies* / William Butler Yeats. – New York : Macmillan, 1969. – 368 p.